

ТЕОРІЯ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Анна Іванчук (Умань, Україна)

Сучасний підхід до підготовки студентів педагогічних ВНЗ має забезпечувати відповідний рівень знань випускників, створювати можливості для формування у майбутніх учителів активної життєвої позиції, розвивати широкий світогляд та педагогічне мислення, психолого-педагогічні здібності й педагогічну майстерність, вміння і навички розв'язувати практичні завдання в різних психолого-педагогічних ситуаціях. Зважаючи на це, актуалізується необхідність створення в педагогічному навчальному закладі середовища, яке сприяє розвитку моральних якостей, соціально значущих цінностей, розкриттю творчого потенціалу майбутнього вчителя, характеризується оновленням змісту існуючих і розробкою нових технологій, переорієнтацією навчально-виховного процесу на оволодіння студентами прийомами професійно-педагогічної діяльності, спрямованої на формування в них наукового світогляду й гуманістичних ідеалів [10, с.14].

У контексті проблеми, що розглядається, заслуговує на увагу теорія само детермінації Е. Дісі та П. Раяна. Акцентуючи на тому, що для успішності навчання важливе значення мають не тільки зовнішні, а й внутрішні спонуки, дослідники вводять поняття само детермінації, під яким розуміють усвідомлення та відчуття людиною можливості вибору, високий рівень самостійності та здатності до самовираження. Одним з ключових моментів тут є поділ мотивації діяльності на внутрішню і зовнішню.

Внутрішньою мотивованістю Е. Дісі та Р. Раян називають діяльність, зумовлену внутрішнім інтересом і задоволенням від її виконання. Зовнішньо мотивована діяльність – це та, яка зумовлена дією зовнішніх спонук: винагороди, покарання, оплата праці та інші позитивні чи негативні підкріплення [3].

У руслі цієї концепції, за умови задоволення в діяльності базових психологічних потреб – в автономності (autonomy), компетентності (competence) та у значущих відносинах (relatedness) мотивація діяльності стає внутрішньою, що веде до розвитку самодетермінації як характеристики суб'єкта в певній діяльності. Якщо ж ці потреби не задовольняються (людина відчуває себе контрольованою, відсутнє усвідомлення власної компетентності, немає значущих відносин з іншими), мотивація діяльності стає зовнішньою, знижуючи рівень самодетермінації особистості.

Унаслідок проведених Е. Дісі та П. Раяном досліджень, їм вдалося виявити низку позитивних характеристик внутрішньої мотивації – підвищення ефективності діяльності, рівня успішності навчання, покращення психологічного комфорту [3, с.234]. І навпаки, зовнішня мотивація супроводжується зниженням рівня креативності, негативним емоційним станом, зниженням успішності виконання навчальних завдань.

У концепції самодетермінації також представлено поділ мотивації на диспозиційний та ситуативний елементи, які визначають рівень детермінації. До ситуативного елемента науковці відносять мотивацію, яка може бути зовнішньою, тоді як внутрішня взагалі відсутня. До диспозиційних елементів, зумовлених особистісними властивостями людини, дослідники відносять орієнтацію на зовнішні спонуки до діяльності, яка може бути внутрішньою, зовнішньою чи індиферентною.

Даючи оцінку цій концепції, варто згадати С. Рубінштейна, який стверджував, що зовнішні обставини завжди діють через внутрішні умови, а ефективність впливу на суб'єкта діяльності визначається його внутрішнім станом, системою його ставлень до певної життєвої ситуації, в якій має бути здійснена ця діяльність [1]. Тобто, йдеться про співвіднесення зовнішньої і внутрішньої сфер у мотивації діяльності особистості.

Внутрішньоособистісна сфера включає пізнані та інтеріоризовані індивідом зовнішні цінності, які постають не лише у формі конкретних знань чи уявлень, а й у формі ціннісних ставлень, настановлень, мотивів, що

набувають реалізації у поведінці та вчинковій діяльності. Ця внутрішня сфера не є сталою. Вона повсякчас поповнюється за рахунок зовнішніх „надходжень” як організованого, так і стихійного плану. Оскільки ці „надходження” можуть мати як позитивний, так і негативний характер, зростає роль спеціально організованої навчальної діяльності, спроможної підтримати майбутнього вчителя, надати йому педагогічну допомогу у визначенні особистісних пріоритетів і цінностей, забезпечити самореалізацію в різних видах навчальної діяльності.

Зміст внутрішньої сфери особистості не є простим віддзеркаленням зовнішньої сфери, оскільки вона створюється на основі власного досвіду майбутнього вчителя, якого він набуває завдяки здійсненню різноманітних видів навчальної діяльності, і трансформує у власні знання, переконання, мотиви поведінки, ціннісні орієнтації. Відмінністю внутрішньої сфери від зовнішньої є засвоєні способи діяльності, які, за сприятливих умов, створюють рефлексивно фіксоване особистісне прирощування.

Розглядаючи систему ставлень особистості до життєвих ситуацій, у тому числі й тих, які пов'язані з навчальною діяльністю у вищій педагогічній школі, з погляду їх ціннісних характеристик, можна припустити, що саме система цінностей майбутніх учителів є опосередковуючою внутрішньою умовою, завдяки якій здійснюється вплив характеристик діяльності на мотивацію індивіда і які самі, своєю чергою, виступають чинниками, що активізують внутрішні настановлення на різні види навчання.

Література

1. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн / [отв.ред. Е. В. Шорохова]. – М. : Питер, 2002. – 720 с.
2. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: [монографія] / Семенов О. М. – Суми : ВВП „Мрія-1” ТОВ, 2005. – 404 с.

3. Deci E. L., Ryan R. M. The “What” and “Why” of goal Pursuit: Human Needs and the Self-Determination of Behavior: Psychological Inquiry. – 2000. – Vol. 11. – N 4. – P.227 – 26